

Abiks veisekasvatajale: Loomapidamishoonete üldised nõuded

Vello Luts

Põllumajandusministeeriumi ja Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja väljaanne 20

Käesolev trükis aitab meeles pidada loomapidamishoonetele kehtivaid tauditõrje-, (toidu)hügieeni-, loomakaitse-, tervisekaitse-, keskkonnakaitse- ja ehitusnõudeid.

Sageli kurdavad põllumajandustootjad, et nad ei tea, millistele nõuetele peavad vastama nende laudad ja sõnnikuhoidlad. Probleeme tekitab eelkõige nõuete üldsõnalisus (näiteks loomapidamisruum peab olema piisavalt õhustatud või vasikal peab olema piisavalt ruumi enda ümberpööramiseks jne).

Lisapingeid tuleb ka suhetest kontrollivate ametnikega, kellega ei leita alati ühist keelt. Siit ka jutud, et teiste riikide farmeritele kehtivad hoopis kergemad normid jne.

Veisekasvatust kui ühte toiduainetööstuse valdkonda reguleerib suur hulk kohustusliku või soovitusliku iseloomuga akte, mille on kehtestatud Euroopa Liidu ning Eesti Vabariigi erinevad instantsid.

Olulisemad nõuete-piirangute-soovituste lähteallikad on tauditõrje-, (toidu)hügieeni-, loomakaitse-, tervisekaitse-, keskkonnakaitse- ja ehitusnõuded.

Üldised nõuded

Loomatauditõrje seadus

- Loomakasvatushooned ja -rajatised ning loomade pidamiseks piiritletud alad peavad vastama oma asukoha, projektlahenduse, tehnoloogia ja mikrokliima poolest veterinaarnõuetele ja olema järelevalveasutuse poolt tunnustatud või seal registreeritud.
- Uusehitise ja põhjaliku tehnoloogilise ümberkorralduse projekt tuleb kooskõlastada Veterinaar- ja Toiduametiga. Üldjuhul kooskõlastab kavandatava uusehitise- või rekonstrueerimisprojekti kohalik veterinaarikeskus.
- Loomapidaja peab rakendama abinõusid, et vältida kõrvaliste isikute vaba sissepääs loomakasvatushoonetesse ja -rajatistesse. Selleks ümbritsetakse farmid võrkaiaga (mis on ainus võimalus marutaudi põdevate metsloomade eemalehoidmiseks), paigaldatakse eramaa või sissesõitu keelavad märgid jms.

- Välisriikidest saabunud isikud ei tohi siseneda loomakasvatushoonetesse ja -rajatistesse enne 48 tunni möödumist Eestisse saabumisest.

Loomakaitse seadus

- Iga loomapidaja peab võimaldama oma vastutusel olevatele loomadele vastavalt nende liigile ja eale:
 - kohases koguses sööta ja joogivett;
 - sobiva hoolduse;
 - sobiva mikrokliima ja ruumi või ehitise, mis rahuldab liigile iseloomulikke liikumisvajadusi;
 - muu looma terviseks ja heaoluks vajalikku.

Nendest nõuetest kinnipidamist on raske kontrollida, kuna arvuliselt mõõdetavaid asju praktiliselt ei esine. Suhteliselt täpselt on reguleeritud vasikate pidamine ja mahetootmine.

Teiste loomade jaoks vajalike planeerimisandmetena soovitan kasutada „Veiselautade käsiraamatut“.

Eesti veisefarmide suurimad kitsaskohad on lõaspidamisasemete väiksus, millele viitavad tagajalgadega sõnnikukäigus (-rennis) seisvad loomad, ebapiisav allapanu kogus, söimepiirete vale konstruktsioon jms.

Piimatootmisfarmide hügieeninõuete eeskiri:

Piimatootmisfarm peab olema ehitatud ja hooldatud selliselt, et oleks tagatud loomade pidamise hügieeni- ja veterinaarnõuded ning lüpsmise ja toorpiima käitlemise hügieeninõuded. Piimatootmisfarmis:

- peab olema võimalus haigete või haiguskahtlaste loomade eraldamiseks piimakarjast; tavaliselt nähakse selleks ette spetsiaalsed kohad, mis ei tohiks asuda poegimiskohtadega ühes ruumis;
- peavad olema eraldi ruumid või kapid pesemis- ja desinfitseerimisainete, ravimite ning koristusvahendite hoidmiseks;
- peab loomapidamisruum olema puhas ja heas seisukorras, lüpsikari terve ja hooldatud; vajalik on küllaldase allapanu olemasolu ja regulaarne sõnnikukäikude puhastamine;
- tuleb vältida lüpsikarjaga samas ruumis sigade ja kodulindude pidamist; järelevalveametniku nõusolekul on lubatud mööndused;
- lüpsiplatsi ehituslikud konstruktsioonid ja viimistlusmaterjalid peavad olema kergesti puhastatavad ja desinfitseeritavad; väljaheited ja muu saast peavad olema lüpsiplatsilt kergesti eemaldatavad; lüpsiplatsil peab olema küllaldane valgustus ja õhuvahetus;
- peab toorpiima jahutamise ja säilitamise ruum (edaspidi piimaruum) olema eraldatud farmi üldistest ruumidest; tuleb vältida piimaruumi ukse avanemist otse lauta, ruumis peab olema piisav õhuvahetus ja valgustus;
- piimaruumis võib teha ainult neid toiminguid, mis on seotud toorpiima käitlemisega ja lüpsiinventari korrashoidmisega; ruumis peavad olema sobiva võimsusega piimajahutus- ja -säilitusseadmed;
- piimaruumi laed, seinad ja põrandad peavad olema terved, kergesti puhastatavast ja desinfitseeritavast materjalist;
- piimaruumist peab olema tagatud korrapärane jäätmete ja heitvete eemaldamine, piimaruumi põrand peab olema selline, et oleks tagatud heitvee äravool;
- igasuguste loomade ja kahjurite sissepääs piimaruumi peab olema välistatud.

Vasikate (alla 6 kuu vanused veised) pidamine

- Vasikaid ei tohi pidada lõastatult, välja arvatud rühmana ühissulus peetavad vasikad, keda võib lõastada korraga kuni üheks tunniks piima või piimasaaduste andmise ajaks.
- Üksiksulus tohib pidada kuni 8 nädala vanuseid vasikaid (v.a. veterinaarsed kaalutlused). Vasika üksiksulu laius peab olema vähemalt võrdne vasika turjakõrgusega ja pikkus vähemalt võrdne 1,1 kordse vasika pikkusega mõõdetuna nina tipust sabajuureni. Kuni 2 nädalase vasika individuaalsulu pikkus on 1,20 m, laius 0,8m; 3-8 nädalastel vastavalt 1,6 m x 0,9m.
- Vasika üksiksulul, välja arvatud haigete loomade eraldamiseks kasutatavad sulud, ei tohi olla umbseid vaheseinu. Seintes peavad olema avad, mis võimaldavad loomadel üksteist näha ja tunda.
- Kui vasikaid peetakse rühmana, siis peab vaba põrandapinda selleks kasutatavas ühissulus olema vähemalt:
 - 1,5 m² kuni 150 kg kaaluva vasika kohta;
 - 1,7 m² 150...220 kg kaaluva vasika kohta;
 - 1,8 m² 220 kg kaaluva vasika kohta.
- Põrand peab olema jäik ja sile, kuid mitte libe, et vältida vasikate vigastumist.

- Vasika puhkease peab olema mugav, puhas ja sealt tuleb tagada vedelike äravool. Kõigile alla kahe nädala vanustele vasikatele tuleb tagada sobiv allapanu (põhk).
- Vasikat ei tohi pidada alaliselt pimedas. Vasikate pidamise ruum või ehitis peab olema loomuliku valguse või kunstliku valgustusega piisavalt valgustatud. Kunstlik valgustus peab olema sisse lülitatud vähemalt kell 9.00 -17.00. Lisaks peab olema võimalus kasutada ööpäevaringselt lisavalgusallikat, et vajadusel kontrollida vasikate tervist.
- Kõik vasika tervisele ja heaolule vajalikud automaatsed ja mehhaanilised seadmed tuleb vähemalt üks kord päevas üle kontrollida.
- Kõik pinnad, millega vasikas võib kokku puutuda (seinad, söötmissaadmed jms) peavad olema kergesti puhastatavad ja desinfitseeritavad.
- Üle kahe nädala vanused vasikad peavad saama puhast joogivett vastavalt vajadusele. Seetõttu on soovitatav viia üksiksulus olevad vasikad kahenädalseks saamise järel üle rühmasulgu, mille joogiveega varustamine on lihtsam (eriti talveperioodil).

Tehnilised kriteeriumid

Nõuded mahepõllumajanduslikul loomade pidamisel

Mahepõllumajanduslikult peetavate loomade kasvatamisel peab loomakasvatushoonete ja -rajatiste ning jalutusala pindala vastama järgnevatele nõuetele:

Looma grupp	Looma mass, kg	Pindala, m ² /loom	Jalutusala pindala, m ² /loom
Tõuveised, liha tootmiseks	<100	1,5	1,1
	100...200	2,5	1,9
	200...350	4,0	3,0
	>350	5,0; min 1 m ² /100 kg	3,7; min 0,75 m ² /100 kg
Piima tootmiseks kasvatatavad veised		6,0	4,5
Tõupullid		10	30

- Mahelaudas on lubatud ainult loomulik ventilatsioon.
- Vähemalt pool põranda üldpinnast ei tohi olla rest- ega võrktarinditest ehitatud põrand. Loomal peab olema aastaringselt võimalus pääseda jalutusalale, kui see on looma tervisliku seisundi, ilmastikutingimuste ja maa seisundi poolest võimalik. Kui loomade loomakasvatushoonetes pidamise süsteem võimaldab loomadele talvel piisavalt liikumisvabadust, ei pea loomi talvekuudel jalutusaladele laskma, välja arvatud üle ühe aasta vanused pullid, kes peavad pääsema karjamaale või jalutusalale aastaringselt.
- Vasikate pidamisele esitatavad nõuded:
 - üle ühe nädala vanuste vasikate eraldi latrites pidamine ja lõastamine on keelatud;
 - ööpäevas peab neile võimaldama vähemalt kaheksa tundi loomulikku või kunstlikku valgust.

Soovituslikud mõõdud veiste lõas- või puhkesöötmisslatrites pidamisel

- Lamamisaseme pikkus 550 kg veistele 1,78 m; 650 kg veistele 1,85 m ning 750 kg veistele 1,91 m. Aseme laius 1,2 m.

- Sõime tasapind tohib lamamisaseme tasapinnast olla maksimaalselt 0,2 m võrra kõrgemal. Sõime sügavus peab olema vähemalt 0,6 m.
- Lamamisaseme kalle sõnnikurenni suunas peab olema 2...3 %.
- Veiste lõaspidamise korral on vajalik võimaldada neile regulaarne liikumisvõimalus vähemalt üheks tunniks ööpäevas. Jalutusõue pindala 12 m² nudi lehma või 8 m² sarvedega lehma kohta. Jalutusõu peab olema betoneeritud (asfalt ei sobi, kuna lehmade sõrad vajuvad sellest läbi).

Pinnavajadused veiste sügavallapanul pidamisel

- Eraldi paikneva söötmiskäiguta horisontaalse sügavallapanuala vajadus veise kohta on 650 kg veistele 6,0 m².
- Eraldi paikneva söötmiskäigu ja sügavallapanualaga või kaldpõranda ja eraldi paikneva söötmiskäiguta sügavallapanuala vajadus 650 kg veise kohta on 5,0 m².
- Kaldpõranda ja eraldi paikneva söötmiskäiguga sügavallapanuala vajadus 650 kg veise kohta on 4,0 m².
- Sügavallapanuala kaldpõraranda soovituslik kalle on 6...9°.
- Kui söötmiskäigu ja sügavallapanuala kõrguste erinevus on suurem kui 0,25 m, tuleb loomade liikumise hõlbustamiseks ette näha astmed kõrgusega 200...300 mm ning laiusega vähemalt 300 mm.
- Sügavallapanuala kaldpõrandaga ala ja söötmiskäigu kõrguste erinevus peab olema 100...150 mm.

Pinnavajadused veiste puhkelatrites pidamisel

- Puhkelatter peab olema piisavalt pikk, et veis saaks takistusteta puhkama heita ja üles tõusta, samas aga piisavalt lühike, et väljaheidet asemele ei satuks. Puhkelatter peab olema piisavalt lai, et loom saaks mugavalt lamada, samas aga mitte nii lai, et loom saaks seal ennast ümber pöörata.
- Puhkelatri laius 650 kg veistele on 1,15...1,25 m.
- Puhkelatri puhkeaseme pikkus (vahemaa aseme tagumisest servast kuni rinnatislauani) 650 kg veistele on 1,70 m. Peatsooni pikkus peab ühise peatsooni korral olema 0,44 m (nn pead koos puhkelatrid) ning individuaalse peatsooni korral 0,78 m.
- Puhkelatri vajalik kogupikkus (lamamisaseme ja peatsooni summa) on ühise peatsooniga puhkelatritel 2,15 m, üherealisel puhkelatril 2,48 m.
- Puhkelatter peab sõnnikukäigust olema vähemalt 150...250 mm võrra kõrgemal.

Käigud veiselautades

- Veiselautade käigud peavad olema puhtad, kuivad ja mittelibedad.
- Ühesuunaliseks liikumiseks mõeldud käigud (tagasitulekutee lüpsiplatsilt vms) peavad olema 900 mm laiused. Kui loomad liiguvad kõrvuti, peab käigu laius olema minimaalselt 1,6 m.
- Käik kahe puhkelatrite rea või puhkelatrite rea ja seina vahel peavad olema 2445-3050 mm, rekonstrueerimisel 2135 mm.
- Söötmiskäigu min laius on vähemalt 3000 mm.
- Üheaegselt söömist/joomist ja liikumist võimaldav käik peab olema 3660-4300 mm.
- Mõlemast küljest söömist/joomist võimaldavad käigud peavad olema vähemalt 4000 mm (550 kg), 4200 mm (650 kg) või 4400 mm (750 kg) /CIGR-1994/;
- Puhkelatritega laudas peavad ristikäigud paiknema puhkelatrite ridade otstes ning vähemalt iga 20 puhkelatri järel.
- Inimeste läbikäigud peavad olema 305-355 mm laiused.

Veiste söödalavad

- Söödalava piirdeid ei tohi põhjustada loomadele vigastusi, peavad tagama piisava juurdepääsu söödale, takistama sööda reostumist ning üksikute loomade türanniseerimist. Sobivaimateks loetakse küljesuunas terroriseerimist takistavaid ning pikisuunas maksimaalset söömist võimaldavaid piirdeid.
- Kui loomade juurdepääs söödale on takistatud, peab söödalava võimaldama üheaegselt sööta kõiki loomi. Vajalik söödafront lehma kohta on 600 mm.
- Kui loomad pääsevad sööma (sööt on saadaval) pikemaks ajaks kui normaalne söömisaeg, on minimaalne söödafront 500 mm.
- Kui loomadel on võimalik minna sööma ööpäevaringselt (ad libitum), peab söödafront looma kohta olema 275 mm.

- Söödalava horisontaalse piirde kõrgus looma seisutasandist on toodud järgmises tabelis:

Vanus, kuud	Söödalava tiheda osa kõrgus, mm	Turja piirde kõrgus, mm
6-8	356	711
9-12	394	762
13-15	432	864
16-24	483	1041
Lehmad	533	1219

- Lihtsustamiseks loomade söömist ehitatakse söödalava loomade seisutasandist ca 100 mm võrra kõrgemana.
- Söödalava laius sõltub söötmisviisist, traktoriga söötes on see 3,6-4,8 m.

Valgustus

- Kui loomapidamisruumi loomulikuks valgustamiseks kasutatakse valgust läbilaskvaid katusekatteid, peaks valgust läbilaskvate katuseosade ja põrandapinna suhe olema 1:33...1:20.
- Kui loomapidamisruumi loomulikuks valgustamiseks kasutatakse seintes olevaid avasid, peaks akna- ja põrandapinna suhe olema 1:20...1:10.

Jootmine

- Jooturi veetootlus peab olema minimaalselt 10 l/min (soovitavalt 15...20 l/min). Vee sügavus jooturis peab olema vähemalt 60...70 mm. Jooturi ülemise serv peab joogivee nivoost olema 50...100 mm võrra kõrgemal.
- Vabapidamise korral on jooturi ülemise serva kõrgus lehma seisutasandist maksimaalselt 900 mm, lõaspidamisel 750 mm.
- Grupijooturi soovituslik mahutavus on 200 l. Jooturid peavad olema kergesti puhastatavad ning varustatud tühjendusavaga. Jooturite puhtust tuleb kontrollida vähemalt üks kord päevas.
- Jootmiskäigu laius peab olema 3,00 (soovitavalt 3,50 m) m.

· Jootureid ei ole soovitatav paigutada (sügav)allapanuga alale ning söödalavale, kuna see segab loomade söömist/joomist ning põhjustab jooturite reostumist. Samuti tuleb vältida kohti, kus karja domineeriv loom saab selle blokeerida.

- 15-20 veise kohta peab olema vähemalt üks individuaaljootur. Joogifront grupijooturi korral on 80-100 mm/lehm (silo portsjonssoõtmine) või 50-60 mm/lehm (silo isujärgi soõtmine).

Lüpsiplats

· Ooteala 1,5 m² looma kohta.
· Platsilt lahkumine peab olema takistusteta, seal ei tohi olla joogi- ega söödaautomaate.
· Peale lüpsi peab olema ala, kus saaks koguda ja fikseerida probleemseid lehmi. See peaks mahutama ca 5% karjast.
· Valgustus peaks olema 300-500 lux. Udarapiirkond peab olema hästi valgustatud. Soovitatav valgustite kõrgus kanali pörandast on 2,5-3,0 m, kahe reas piki kanalit, selle teljest 40 cm kaugusel. /top agrar extra 1998/;

- eelootealal peab lehma kohta olema 1,5 m² pinda /BBL 39/1998/;

Poegimine ja ravi

- Poegimisboksid peavad olema kõikides lüpsikarjalautades. Poegimisbokside arv sõltub poegimisperioodi pikkusest, loomade arvust ja imetusajast (vt tabel).

Vajalik poegimiskohtade arv 100 lehma kohta

Poegimisperiood, kuud	Imetusaeg 0...1 päeva	Imetusaeg kuni 3 päeva
12	3	4,5
6	6	9,0
4	9	13,0
3	12	17,0

- Individuaalpoegimisboks on ruudu kujuline, küljepikkusega 3,0 m. Boksi ühe külje äärde jäetakse 1,2...1,5 m laiune käik, mille arvelt saab poegimisboksi pinda ajutiselt suurendada.
Poegimiseks võib kasutada ka ühisbokse, mille pindala ühe looma kohta peab olema 8,3 m² (650 kg).

Peale lüpsi peab olema ala, kus saaks koguda ja fikseerida probleemseid lehmi. See peaks mahutama ca 5% karjast.

Kontaktid

Veterinaaria- ja toiduosakond
Põllumajandusministeerium
Lai 39/41, 15056 Tallinn
<http://www.agri.ee/>
e-post pm@agri.ee
tel 625 6107

Veterinaar-ja Toiduamet
Väike-Paala 3, 11415 Tallinn
<http://www.vet.agri.ee/>
e-post vet@vet.agri.ee
tel 605 1710

Harjumaa Veterinaarkeskus
Västriku 2b, 11312 Tallinn
tel 655 2600

Hiiumaa Veterinaarkeskus
Hiiu mnt 3, 92101 Käina
tel 46 22030

Ida- Virumaa Veterinaarkeskus
Pargi 25, Jõhvi linn, 41537 Ida- Virumaa
tel 33 70537

Jõgevamaa Veterinaarkeskus
Ravila 10, 48306 Jõgeva
tel 77 21172

Järvamaa Veterinaarkeskus
Prääma 72751 Paide
tel 38 51726

Läänemaa Veterinaarkeskus
Jaani 8 90502 Haapsalu
tel 47 37158

Lääne- Virumaa Veterinaarkeskus
Neffi 2, Piira 44305 Rakvere
tel 32 27518

Põlvamaa Veterinaarkeskus
Puuri tee 1 63308 Põlva
tel 79 94021

Pärnumaa Veterinaarkeskus
Haapsalu mnt 86 80041 Pärnu
tel 44 71610

Raplamaa Veterinaarkeskus
Kuusiku tee 6 79511 Rapla
tel 48 92590

Saaremaa Veterinaarkeskus
Kohtu 10, pk35 93802 Kuressaare
tel 45 31273

Tartumaa Veterinaarkeskus
Põllu 13 50303 Tartu
tel 7 401208

Valgamaa Veterinaarkeskus
Tartu mnt 79 68205 Valga
tel 76 43693

Viljandimaa Veterinaarkeskus
Karula 71024 Viljandi
tel 43 35692

Võrumaa Veterinaarkeskus
Võrumõisa tee 4a 65511 Võru
tel 78 24051

Koostaja:
Vello Luts
OSAÜHING AGOREK
Jäneda, Järvamaa
vello.agorek[A]neti.ee
Tel 38 98 221
Mobiil 56 918 454